

Nr 42.

Av herr **Mellén**, *angående inlösen i vissa fall av skattefrälseräntor, som varit med jordäganderätten förenade, m. m.*

Genom nådig förordning den 2 juni 1911 förordnades *dels*

1) att ränta å skattefrälsehemman, vilken genom köp, byte eller gåva kommit från kronan i enskild persons eller verks, menighets eller inrättnings ägo, finge för statsverkets räkning inlösas enligt vad i nådiga förordningen den 11 september 1885 samt nådiga kungörelserna den 6 maj 1904 och den 14 maj 1909 stadgades, utan hinder därav, att räntan vid något tillfälle, före den 1 april 1911, varit med jordäganderätten förenad, *dels ock*

2) att vad i nådiga kungörelsen den 3 februari 1888 och lagen den 2 december 1892 stadgades angående ersättning till ägare av skattefrälsehemman, vars skattefrälseränta, ehuru varande av den beskaffenhet, som i nådiga förordningen den 11 september 1885 avsåges, icke blivit av statsverket inlöst, skulle äga tillämpning jämväl i fråga om ägare av skattefrälsehemman, vars ränta icke bleve inlöst, ehuru enligt bestämmelsen i punkt 1) inlösen vore medgiven.

Av det vid Kungl. Maj:ts den 24 mars 1911 till riksdagen avlätna nådiga proposition i ämnet (nr 161) fogade utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden för samma dag inhämtas, bland annat, följande.

Dåvarande chefen för finansdepartementet, numera avlidne statsrådet Swartz, anförde, bland annat. I samband med grundskatternas avskrivande hade medgivits inlösen av frälseräntor för statsverkets räkning. Denna förmån tillkomme emellertid endast skattefrälseräntor, och även vissa av dem vore därifrån undantagna. — Enligt nådiga förordningen den 11 september 1885 finge de räntor å skattefrälsehemman, vilka genom köp, byte eller gåva kommit från kronan i enskild persons eller verks, menighets eller inrättnings ägo och icke blivit med jordäganderätten förenade, sedan behörig utredning om dessa utskylders rätta natur och belopp ägt rum, inlösas för statsverkets räkning, i mån som vederbörande ägare därom framställde anbud.

Redan vid 1886 års riksdag föreslogs i en inom andra kammaren väckt motion, att det i 1885 års förordning för inlösen av skattefrälseräntorna

stadgade villkoret, att räntan icke blivit med jordäganderätten förenad, skulle ändras därhän, att hinder mot inlösen skulle möta, endast om räntan vore med jordäganderätten förenad. I häröver avgivet utlåtande hemställde statsutskottet, att motionen icke måtte av riksdagen bifallas. Denna hemställan godkändes av båda kamrarna. — Sedan riksdagen i fråga om senare förslag i liknande syfte vidhållit samma ståndpunkt, uttalades en motsatt mening av ett inom andra kammaren vid 1901 års riksdag tillsatt tillfälligt utskott, som hade att avgiva yttrande över en i kammaren väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t med anhållan, att Kungl. Maj:t täcktes låta verkställa utredning, om och på vilka villkor de frälseräntor, som det enligt gällande författningar ej åläge statsverket att inlösa, skulle kunna avlyftas. Utskottet gjorde gällande, att en frälseräntas egenskap att ursprungligen vara kommen från kronan och att alltså utgöra en skattefrälseränta uppenbarligen icke kunde med rätta sägas försvinna eller förvandlas genom den omständigheten, att äganderätten till räntan och äganderätten till jorden någon gång blivit förenade i samma hand. Föreningen kunde visserligen anses innebära ett inställande tillvidare av räntans utgörande men föranledde varken dess fullständiga tillintetgörande, ej heller dess utbyte mot en ny ränta av annan natur. Frälseräntorna räknades enligt lag såsom fast egendom och kunde således ej försvinna. De vore upptagna i taxeringslängderna och kunde när som helst förvärvas genom laga fång utan ny avhandling om deras belopp eller med vilka persedlar de skulle utgå. Utskottets hemställan om bifall till motionen godkändes av andra kammaren, men frågan förföll på grund av första kammarens motstånd. Även vid riksdagarna 1903 och 1904 förföllo liknande förslag genom kamrarnas skiljaktiga beslut. — Slutligen enades kamrarna vid 1905 års riksdag om skrivelse till Kungl. Maj:t, daterad den 10 maj 1905. I denna anhöll riksdagen, att Kungl. Maj:t täcktes låta utreda, på vad sätt och under vilka villkor de, som utgjorde sådana frälseräntor, som enligt gällande författningar icke av statsverket inlöstes, kunde sättas i tillfälle att lösa sig från dessa räntor, och för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kunde giva anledning.

På grund av nådig remiss avgav kammarkollegium underdånigt utlåtande i sistnämnda ärende och erinrade därvid, hurusom en av Kungl. Maj:ts befallningshavande föreslagit, att genom ändring av eller tillägg till förordningen den 11 september 1885 rätten att få skattefrälseräntor inlösta av statsverket måtte utsträckas till att omfatta *alla dylika räntor, som kommit från kronan i enskild ägo och vid den tid inlösen komme att ske utginge av jord, till vilken ränteägaren ej innehade äganderätt*. Det kunde enligt kollegii mening ifrågasättas, huruvida ej åt förordningens bestämmelse i ämnet kunnat och bort från början givas sådan vidsträcktare tillämpning. Att döma av motiven till bestämmelsen syntes, som om

meningen varit, att skattefrälseräntorna skolat härutinnan alldeles likställas med kronotonde, som finge inlösas. Emellertid hade under inlösningsens fortgång den uppfattningen allt dittills gjort sig gällande, att så snart i fråga om en statsverket till inlösen hembjuden frälseränta vid anställd undersökning i jordeböcker eller andra för collegium tillgängliga handlingar anträffats någon anteckning eller spårats något förhållande, på grund varav antagas kunnat att jordäganderätten vid något tillfälle, om än aldrig så avlägset i tiden, varit med rätten till räntan förenad, den hembjudna frälseräntan ej vore av beskaffenhet att kunna för statsverkets räkning inlösas, vadan i sådana fall gjorda hembud avslagits. — Ehuru efter utfärdandet av Kungl. Maj:ts särskilda nådiga brev den 31 december 1888 i frågor om inlösen till statsverket av ett flertal frälseräntor inom Stockholms och Uppsala län en mindre sträng tillämpning av den nämnda föreskriften i 1885 års förordning gjort sig gällande, hade likväl efterhand något hundratal hembud å inlösen för statsverkets räkning av frälseräntor blivit på antydda grunder avslagna. — Med den angivna tolkningen av åberopade förordning hade det visat sig vara rätt vanskligt och förenat med stor osäkerhet att i de särskilda fallen utmärka gränsen mellan lösningsbara och icke lösningsbara frälseräntor. Behovet av fullt objektiva grunder för bestämmande av denna skillnad syntes än mer göra sig gällande, därest, på sätt blivit ifrågasatt, någon åtgärd vidtoges för avlyftande av de icke lösningsbara frälseräntorna. — På grund härav och då genom lösningsrättens utsträckning i enlighet med vad sålunda antytts de olägenheter, som vore förenade med frälseräntornas tillvaro, skulle till avsevärd del försvinna, hade collegium hemställt, att till förtydligande av berörda stadgande i 1885 års förordning måtte uttryckligen förklaras, att lösningsrätten utsträcktes på ovan angivet sätt.

Lagberedningen avgav jämväl yttrande i ärendet och uttalade därvid den mening, att då angivna olikhet i behandlingen av räntor, som till sin uppkomst vore likartade, knappt kunde anses vara från principiell synpunkt berättigad, och fasthållandet av nämnda grundsats vid tillämpningen av 1885 års förordning visat sig leda till påtagliga oegentligheter, förordningen borde underkastas sådan jämkning, att en ränta, som eljest skulle kunnat inlösas enligt förordningen, icke därifrån uteslötes blott på den grund att räntan vid något tillfälle, innan förordningen trädde i kraft, varit på samma hand med jordäganderätten förenad.

Departementschefen yttrade vidare, bland annat, följande. Som bekant ansåges frälseränta såsom fast egendom, en åskådning, som fick uttrycklig bekräftelse genom nådiga förordningen den 10 april 1810 och för närvarande ägde sitt stöd i lagen den 24 maj 1895 angående vad till fast egendom är att hänföra. Hade ränta i enlighet med nämnda åskådning lagfarits såsom ett självständigt rättsobjekt, kunde den icke förlora

denna egenskap endast därigenom att samma person bleve ägare även av jorden. Särskilt tydligt vore detta, om räntan besvärades av in-teckning. Skulle i sådant fall föreningen med jorden utan vidare omintet-göra räntans självständiga tillvaro, ginge in-teckningshavarens säkerhet förlorad eller ock finge ansvaret för in-teckningen anses vara överflyttat på jorden, vilket, om denna förut vore in-tecknad, kunde föranleda olös-liga svårigheter. — Skildes en sådan ränta åter från fastigheten, syntes det knappt kunna bestridas, att räntan efter frånskiljandet vore den-samma som före föreningens inträde. Räntan hade bevarat sin natur av skattefrälseränta, och någon befogad invändning mot att medgiva dess inlösen för statsverkets räkning lika med andra dylika räntor torde icke kunna göras. — Departementschefen delade därför den mening, att det i 1885 års förordning gjorda undantaget för skattefrälseräntor, som blivit med jordäganderätten förenade, ginge för långt. Skulle i fråga om rätten att få ränta inlöst hänsyn tagas till en sådan, sedermera upp-hävd förening, torde det riktiga vara, att inlösningen gjordes beroende av en i varje särskilt fall företagen prövning, huruvida föreningen rub-bat räntans egenskap av skattefrälseränta. — Goda skäl syntes tala för att, såsom kammarkollegium och lagberedningen ifrågasatt, i huvudsak eftergiva omförmälda villkor för skattefrälseräntors inlösbarhet. Otvivel-aktigt skulle man härigenom komma ett rättvist resultat väsentligt när-mare än med den dåvarande bestämmelsen. Den förökning i utgift, som skulle förorsakas statsverket genom att man sålunda toge steget fullt ut i stället för att anlita den såsom principiellt riktig förut angivna utvä-ge, vore säkerligen icke av större betydelse. De fall, i vilka det skulle kunna behörigen utredas, såväl att ränta och jord varit med varandra förenade som ock att räntan förlorat egenskapen av skattefrälseränta, torde nämligen icke vara särdeles många. — Såsom förut nämnts hade kammarkollegium föreslagit, att ränta skulle få inlösas, om densamma vid den tid, då inlösen ifrågakomme, icke vore i jordägarens hand, var-emet lagberedningen ansett, att ränta icke borde vara utesluten från in-lösen blott därför, att den vid något tillfälle, innan 1885 års förordning trädde i kraft, varit med jordäganderätten förenad. Att inlösen skulle få ske, ehuru räntan vid den tid, då dylik åtgärd komme i fråga, inne-hades av jordägaren, hade icke från något håll förordats. Även departe-mentschefen funne uppenbart, att inlösen i sistnämnda fall icke borde medgivas. Syftet för statsverkets åtagande att inlösa skattefrälseräntor vore ju att bereda ägarna av skattefrälsejord samma lättnad, som ägarna av skattejord vunnit genom grundskatternas avskrivning. Detta syfte påkallade icke inlösen av räntor, som upphört att utgå. I övrigt syntes det vara önskvärt att giva räntornas avlyftande största möjliga omfatt-ning. Annan begränsning torde därför icke böra stadgas än den, som erfordrades på det icke en jordägare, som innehade även räntan, skulle

föranlätas att ånyo frånskilja denna för att få densamma inlöst av statsverket. Att av detta skäl stanna redan vid den tidpunkt, då 1885 års förordning trädde i kraft, syntes knappt vara befogat, då bestämmelserna i denna förordning icke kunde förmodas hava givit jordägare anledning till dylika åtgärder. Å andra sidan förefölle det tydligt, att rätten till inlösen icke utan våda för missbruk kunde göras beroende av förhållandet vid den tid, då inlösen begärdes. Den begränsning, som låge närmast till hands, vore väl den, att inlösen skulle vara utesluten, om förening mellan räntan och jorden inträtt eller fortfarit, efter det den ändrade bestämmelse, departementschefen ämnade föreslå, trätt i kraft. Även ett sådant stadgande skulle dock kunna föranleda missbruk, i det att under den tid, som förflöte mellan det förslaget bleve känt och bestämmelsens ikraftträdande, räntor frånskildes i berörda syfte. Gränsen syntes därför böra sättas till en tid, som ungefär sammanföle med den, då förslaget i fråga kunde komma att framläggas för riksdagen. —

Av sådan anledning torde tidsbestämmelsen i nådiga propositionen den 24 mars 1911 »utan hinder därav, att räntan vid något tillfälle, före den 1 april 1911, varit med jordäganderätten förenad» hava tillkommit.

Otvivelaktigt finnas flera, ehuru icke särdeles många, fall, där frälseränterätten efter den 31 mars 1911 varit med jordäganderätten förenad men blivit därifrån skild. I sådana fall lägger förordningen den 2 juni 1911 hinder i vägen för såväl skattefrälseräntans inlösande av statsverket som ersättnings av statsmedel utbekommande av jordägaren för erlagd sådan frälseränta.

Visserligen kan enligt 1 § i lagen om avlösning av vissa frälseräntor den 8 november 1912 frälseränta, varom nu är fråga, avlösas. Då avlösningens beloppet (9 § jämför 7 §) utgöres med tjugufem gånger ränteförmånens årliga belopp (= räntan kapitaliserad efter 4 procent) och inlösningens beloppet för en skattefrälseränta enligt kungl. kungörelsen den 8 april 1927 angående inlösningens priset å till statsverket hembjudna skattefrälseräntor beräknas på enahanda sätt, är det i detta fall likgiltigt för ränteägaren, om han får sin frälseränta inlöst eller avlöst. Däremot ställer sig saken helt annorlunda för räntebetalaren. Är det fråga om en inlösningssbar skattefrälseränta, åtnjuter han enligt kungl. kungörelsen den 3 februari 1888, lagen den 2 december 1892 och kungl. förordningen den 2 juni 1911 ersättning av statsmedel för utbetalad sådan frälseränta. I fråga om de avlösningssbara frälseräntorna däremot åtnjuter jordägaren icke en motsvarande förmån, varjämte vid avlösning av dylika frälse-

räntor räntegivaren har att betala tre fjärdedelar av avlösningsbeloppet (2 §) utom i fall som i 19 § förmäles, då han har att gälda hela beloppet.

Då frälseränta, varom nu är fråga, uppenbarligen är av skattefrälse natur, innebär det tydligen en orättvisa emot jordägaren, att han icke kommer i åtnjutande av ersättning från statsverket för utbetalad sådan ränta liksom att han vid dylik räntas avlösande nödgas gälda tre fjärdedelar av och eventuellt hela avlösningsbeloppet.

I sammanhang härmed torde böra erinras om följande i det vid Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående utsträckning av tiden för anmälan om inlösen av skattefrälseräntor m. m. den 30 december 1926 fogade utdrag av protokollet över finansärenden samma dag förekommande yttrande av dåvarande chefen för kungl. finansdepartementet, statsrådet Lyberg: Antagandet av de utav departementschefen förordade grunderna för inlösningsprisets bestämmande skulle enligt hans åsikt leda därtill, att ränteägarna under den föreslagna, till utgången av år 1932 utsträckta inlösnings tiden mera allmänt begagnade sig av möjligheten till inlösen; och förutsatte departementschefen att, därest icke på frivillighetens väg fullständig inlösen inom sistnämnda tid ägde rum, före utgången av densamma åtgärder komme att vidtagas för allmän inlösen av ännu utgående räntor av detta slag.

På grund av vad sålunda anförts hemställes,

att riksdagen måtte efter inhämtande av yttrande i ämnet från kungl. kammarkollegiet besluta att hos Kungl. Maj:t anhålla om den ändring av eller tillägg till förenämnda kungl. förordningen den 2 juni 1911, som må av kungl. kollegiets yttrande och innehållet i denna motion föranledas.

Stockholm den 20 januari 1931.

Karl Mellén.